

RECENZE

Alexander Götz: Bilder aus der Tiefe der Zeit. Erinnerung und Selbststilisierung als ästhetische Funktionen im Werk Bohumil Hrabala. Frankfurt am Main 1998, 162 strany.

Alexander Götz vydal svou práci *Bilder aus der Tiefe der Zeit* (Obrazy z hlubiny času) s podtitulem *Vzpomínka a autostylizace jako estetické funkce v díle Bohumila Hrabala*. V úvodu se distancuje od hrabalovských monografií, které vykládají dílo z biografických událostí. Autobiografická motivace slouží jen jako kritérium, podle něž Götz vybírá motivy svého zkoumání v Hrabalových textech (s. 18). (Götz pracuje s texty vydanými v Sebraných spisech Bohumila Hrabala a s bohatou sekundární literaturou.) Přitom ihned upozorňuje na nutnost počítat se silnou stylizací Hrabalových textů (s. 19).

A. Götz užívá zastřešující pojem „autobiografický prvek“, který mu umožňuje zahrnout do zkoumání i předměty, které sice bezpodmínečně nepředstavují zážitky v biografickém smyslu, ale přesto byly autorem prezentovány jako autobiografické. Takovým autobiografickým prvkem se pak např. stává „zážitek v literárně-intelektuálním smyslu“ (s. 19).

A. Götz rozdělil hlavní práci do tří kapitol. V první se věnuje pojmem „autobiografický prvek“ a „zážitek“ (s. 17–87). Druhá kapitola se jmenuje *Vzpomínka a autostylizace jako prostředek k poetizaci světa* (s. 89–114), třetí pak *Proměny estetiky a tematiky v Hrabalově próze* (s. 115–139).

Za základní autobiografické prvky a zážitky v díle B. Hrabala považuje Götz osoby, místa a dobové události. Na základě Hrabalových literárních i neliterárních textů a jiných textů přinášejících cizí svědectví shrnuje informace o osobách a literárních postavách strýce Pepina, balíče papíru Haňti, výtvarníka V. Boudníka a básníka E. Bondyho. Více než typizací pábitelství pokouší se Götz formulovat, jakou funkci mají postavy v jednotlivých dílech. Podobně se věnuje typu postavy z okraje společnosti, tento typ vedlejší postavy představují pro Götze Židé, cikáni a cikánky, invalidé.

Důležitým pojmem se tu stává rituál. Ten se jako opakování stává nejen významným prvkem slovní komunikace a jednání postav, ale pro svou tajemnost i představitelem určitého životního způsobu (Götz to dokumentuje na obřadnosti v životě Cikánů nebo Židů). Dále Götz dokládá, že ritualizace se svým příklonem k opakování stává centrálním uměleckým prostředkem B. Hrabala. Götz pak sleduje jednotlivé konkrétní realizace rituálu: opakování a hromadění motivů v jednom textu, nebo opakování a variování jednoho motivu v různých textech (např. motiv bezejmenné cikánské milenky, motiv času, krásy apod.). Haňtovo pábitelství označuje za zvláštní druh komunikace, která je pro lidi z okraje společnosti součástí taktiky přežití. Díky ritualizaci všedního dne a subtilní práci s kategorií času považuje Götz za jeden z vrcholů Hrabalova díla Příliš hluchou samotou. Opakování a navracení motivů i jejich obohacování považuje Götz za mimořádnou kvalitu (s. 45).

Dále si autor všímá dějů Hrabalových próz. Za základní považuje velkoměstskou periferii v různých podobách (Libeň, hospoda), kladenské hutě, Nymburk. V pátrání po zdrojích tohoto sklonu nepřináší Götz nic nového.

Dobové události jsou vždy na pozadí příběhů Hrabalových postav, které jsou spíš jen svědky historie, jejími pozorovateli. Srovnáním různých verzí textů, ze kterých pod tlakem cenzury Hrabal vypouštěl některé historicky zakotvené motivy, ukazuje Götz detailně, jak takové úpravy působily v neprospěch uměleckého vyznění díla.

V druhé kapitole se Götz věnuje autostylizaci. Dokládá rozbořením literárních i neliterárních textů Hrabalovo úsilí vytvořit ze sebe „postavu prokletého básníka“, autora na okraji společnosti. Podobnou stylizaci dokládá Götz i u postav pábítelů Pepina a Haňti. Za hlavní prostředky poetizace textu dále opět stanovuje postup opakování a jeho tematizaci, motiv řádu, rituálu a využití kontrastu. Stylizace a mytizace uplývajícího světa v opakovaných vyprávěních a ritualizovaných dějích má být prostředkem, kterým postavy (pábítelé stejně jako autorský vypravěč) rozrušují hranice příliš pevné reality (s. 111). Proto prý jsou často v centru povídek lidé z okraje společnosti, protože umějí vnímat a traktovat všední den jako estetizovanou skutečnost (s. 113).

V třetí kapitole se Götz věnuje periodizaci Hrabalova díla a jeho uměleckému vývoji. Ukazuje, že paradoxně umělecky nejvyzrálejší texty vznikaly v obdobích, kdy Hrabal nepočítal s možností jejich blízké publikace. Dokládá to srovnáním různých verzí textů (manuskripty, typoskripty, samizdaty a cenzurovaná vydání).

Celkově je Götzova práce dokladem minuciózních analýz, je však poměrně málo přehledná (mj. např. místo titulů užívá zkratky českých titulů), předměty zkoumání se vynořují v textu jako by svévolně, neuspořádaně a výsledná fakta působí jako náhodné objevy již známého, zřejmého, či dokonce chťného. Jako by po první kapitole, kde jsou stanoveny základní teze estetického postupu Bohumila Hrabala — opakování, zmnožování, stylizace — další text jen sloužil jejich doložení a potvrzení. Alexander Götz zatím stojí uvnitř Hrabalova díla jako dobrý analytik a zkušný čtenář. Lze doufat, že se v budoucnu stane i dobrým a ještě lepším interpretem.

Zbyněk Fišer

Gertraude Zand: Totaler Realismus und Peinliche Poesie. Tschechische Untergrund-Literatur 1948–1953. Peter Lang, Frankfurt am Main u. a. 1998. 229 stran.

Ve své knize s titulem *Totalní realismus a trapná poezie: česká podzemní literatura 1948-1953*, původně disertační práci, se Gertraude Zandová věnuje dosud nepřilíhš podrobně prozkoumané literární tvorbě autorů neoficiální, strojopisné Edice Půlnoc a odkrývá význam poetiky těchto autorů pro soudobou i následnou tvorbu.

G. Zandová soustředí svoji hlavní pozornost na období časově vymezené komunistickým pučem a smrtí Stalina a Gottwalda. Z autorů stojících tehdy světonázorově v opozici k vládnoucí politice si vybírá skupinu neoficiálně publikujících mladých umělců, jejichž pojitkem se tehdy stává nejen podobné sociální postavení, nýbrž, jak autorka minuciózními interpretacemi a hledáním souvislostí dokládá, i blízké či shodné estetické pojetí tvorby. K volnému seskupení básníků a prozaiků v čele s Egonem Bondym a Ivo Vodseďálkem patřili též výtvarníci. Autorka se pokouší nalézt jak spojitosti mezi autory publikujícími v Edici Půlnoc, tak jejich vazby k existujícím kulturním proudům a tradicím v české i evropské literatuře. Je to o to těžší, že v daném časovém období byly kontakty s moderními evropskými proudy (např. s existencialismem) i oficiální zájem o meziválečnou avantgardu u nás omezené, činnost uměleckých skupin po Únoru zakázána a především publikace textů tohoto autorského okruhu v době stalinismu zhora nemožná. Prostor dobové recepce omezený de facto jen na skupinu samu a její nejbližší přátele je proto třeba vnímat v dobovém kontextu tehdy vznikající literatury, a to vzhledem k jejímu charakteru především té literatury, která na své oficiální publikování často čekala i několik desetiletí. Badatelské úsilí G. Zandové (jakož i jiných autorů, kteří se fenoménem neoficiální literatury 50. let zabývají — Machovec, Pilař, Götz ad.) je tedy možno zodpovědně naplňovat až nyní v 90. letech, kdy je většina textů postupně publikována tiskem. Autorka ke své práci předznamenává: „Literárněhistorická práce s touto problematikou je možná tehdy, když dějiny recepce chápeme jako část dějin textu, které počínají jeho napsáním. Také jeho šuplíková existence je výmluvná součástí dějin textu, které současně můžeme chápat jako recepci v negaci“ (s. 15).

Ve své monografii se G. Zandová nejdříve zabývá popisem kulturní a společenské situace na přelomu 40. a 50. let a přehledně líčí postavení neoficiálních autorů u nás. Zatímco autoři starší, již dříve publikující, pocítovali režimní represe pó r. 1948 velice těžce, mladá autorská generace vstupovala od začátku do izolace od oficiálního literárního provozu, trhu, čtenářů i kritiky. Tato